

Csernoch János biboros-hercegprimás élete és pályája

Csernoch János életéről, melynek most ritka ünnepi pontjához ért, leírást adni egyaránt könnyű és nehéz feladat. Könnyű, ha csak adatokat keresünk, hiszen 72 esztendő, közöttük 50, mely az oltár szolgálatában az egyházi hierarchia és a magyar állam legmagasabb ormai felé haladt fokozatosan ivelődve, a külső eseményeknek, az életkörülmények változásainak gazdag sorozatát nyújtja. De nehézé válik a feladat, ha meggondoljuk, hogy a befutott pálya a magyar katolikus egyház és a magyar állam történelmének egész kis korszaka, amely egészében és nagy személyiségében befolyásolta és kialakította a jubileus főpásztor egyéniségét, amely viszont egyre és egyre erőteljesebben hatott vissza környezetére, kortársaira, Egyháznak és nemzetnek életére. Életrajzot írni Csernoch Jánosról fényes pályája alapján könnyű és hálás feladat, de plasztikusan megrajzolni ezt a pályát és megtevőjét nehéz és olyan, amelyik szinte túlnő a mindennap krónikáinak hatáskörén és a történetírőét érinti. Ami tehát itt Csernoch János dr. biboros hercegprimás pályájának rajza gyanánt következik, az csak vázlat lehet.

Tanulmányai

Nagy Magyarország egyik ősrégi kulturahelyén, a nyitrai Szokolca szabad királyi városban, ahol közel a morva határhoz évszázados magyar kulturát fejlesztett a templom és az iskola, ahonnan egykor a jezsuiták a tót földön az ellenreformációt megindították, amelyben valamikor négy szerzetesrend is fejtett ki áldásos működést, ahol erőteljes iparosodás keletkezett a többnyire földműves lakosság mellett és amelyben az iskolák és egyházi intézményeken kívül számos nemesi udvarházból is áradt ki az erőteljes magyar szellem, mely kifogástalanul hazafiasá tette a nyelvben tót népet — ezen a kies helyen született Csernoch János 1852 június 18-án Harmadszülött fia volt egy mélyen vallásos, munkás földműves házaspárnak: Csernoch Pálnak és Novák Erzsébetnek. A szülői ház három tulajdonsága: a *densséges vallásosság, a munkásélet és a megelégedett egyszerűség*, olyan alapvonásai lelkének, melyek egész életében döntően nyilvánulnak meg.

De döntő tényező volt az a kivételes tehetség, nagy megfigyelő- és egészséges ítélőképesség, hatalmas memoria és ritka nyelvkészség is, amely a serdülő gyermekben megnyilvánult és felkeltette környezőinek figyelmét. Ezek közül anyai nagybátyja: Novák Pál, akkor nagyszombati érseki helynöki titkár, reávette a szülőket, hogy tanitassák tovább fiukat az ottani algimnáziumban, ahol akkor kitűnő tanérek működtek. A tanárok és a többnyelvű környezet hatása alatt főleg a latinban és a németben tett nagy előhaladást úgy, hogy mikor a felsőbb gimnáziumba Esztergomba került a benecsekhez, ott is nemcsak megállotta helyét, hanem csakhamar *tul is szárnyalta tanulótársait*.

És amint gyarapodott lelke a tudás kincseivel, egyre jobban mélyült és alapozódott benne a szülői házból magával vitt vallásosság és fejlődött a vágy a *papi pálya iránt*, melyet papokonainak, szülővárosa plebánosának, szerzeteseinek és tanárainak példája is erősített benne. És így a gimnázium hetedik osztályát már mint papnövendék az esztergomi szemináriumban végezte, melynek egyik tudós tanára akkor Fraknói Vilmos volt. Midőn letette az érettségit, főpásztorra Simor János a *Pazmaneumba* küldötte, hogy a bécsi egyetemen végezze a teológiát. Ismét jelentős állomás volt ez életében. Nemcsak teológiai megalapozása tekintetében — Bécs akkor a legkitűnőbb teológiai tanárokkal dicsekedhetett, akik előtt Csernoch olyan kiváló tehetséggel versengett az elsőségért, mint Wolaska Nándor — hanem látókörének kiszélesítésében, hiszen ott élt a nagy monarchia centrumában és pályatársai a legkülönfélébb népek fiaiból rekrutálódtak. Rajtuk erősítette megfigyelő képességét, emberismeretét, mely mindig nagy hasznára volt. A velük való nemes versenyben megállta a helyét és még a Pazmaneumban két szigorlatot tett, amiben hosszú időn át nem akadt párja. Bécs annál nagyobb hatással volt reá, mert a kánoni kort a teológia bevégeztekor még nem teltötte be és ezért Simor primás magasabb tanulmányokra az *Augustineumba* küldötte, ahol

szintén kiváló tanárai voltak, közöttük Steiner Fülöp a későbbi nagynevű székesfehérvári püspök. Ebben az időben szentelte pappá az akkori bécsi biboros-érek segédpüspöke 1874 november 18-án és másnap mondotta *első miséjét* a Szent Erzsébet apácák Landstrassei templomában. 1876-han befejezte teljesen tanulmányait és *hittudományi doktor* lett.

A fiatal pap működése

Most lelkipásztori tevékenysége következett. A „cura animarum“ munkájára küldötte püspöke; először *Felsőrados* községben, majd a *Budapest-Krisztinaváros* és *Budapest-Tereztváros* plebániákban működött mint segédlelkész 1876—79-ig. Aktivitásának nem volt elegendő a lelkipásztori tevékenység, melyet a legnagyobb melegséggel és buzgalommal végzett, hanem *irodalmi téren is kezdett már ekkor működni*, egyházi foyóiratokba, főleg a *Religio*-ba írogatva, melynek szerkesztője Hornig báró a későbbi veszprémi biboros püspök, akkor egyetemi tanár, hamar felismerte nagy írói készségét.

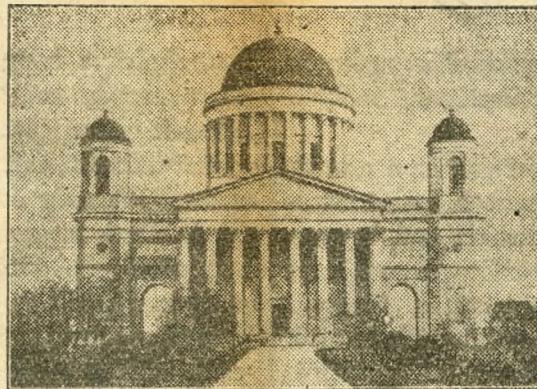
De — mint említettük — nem hanyagolta el lelkipásztori teendőit sem és főleg a Krisztinavárosban, ahol néhai *Hostaházy* Kálmán mellett volt segéd-

Az esztergomi aulában

De ebben a kedvenc foglalkozásában sem sokáig maradhatott meg. Új korszak kezdődik életében, melyet az nyit meg, hogy az évről vizsgán *néhai Simor primás szinte bámulva látja a fiatal tanár széleskörű tudása, nagyszerű modora mellett remek és ritkaságszámba menő latin tudását* és rögtön udvarába hívja mint levéltárost és szertartásmestert 1880-ban. Ettől kezdve egészen 1893-ig az esztergomi érseki aulában működött mint két primás: *Simor* és *Vasary* legnagyobb munkaereje és bizalmas munkatársa.

Egyre fontosabb és felelősségteljesebb állásokba jutott és fáradhatatlan buzgalmát, fontos szolgálatait természetesen koronázták az elismerések és kitüntetések, melyekben felsőbbje részesítette. 1882-ben lett szentszéki jegyző és még ugyanebben az évben primási titkár és pápai kamarasság kitüntetésében is részesült. 1887-ben a *királyi udvari kápláni* kitüntetését kapja, 1888-ban pedig a nagy Simor primás megteszi irodalgazgatójává és majdnem egyidejűleg *esztergomi kanonokká nevezi ki az alig 37 éves papot* ezekkel a szavakkal: „*Kineveztelek kanonokká; nem mintha megérdemelted volna, hanem hogy megérdemeld!*” És Csernoch — bár már addig is óriásilag dolgozott, még jobban nekifeküdt a munkának és nemcsak a főegyházmegye kormányzásában volt jobbkeze biboros főpásztorának, hanem megbízásból *ő dolgozta fel az akkori kor különösen nehéz egyházpolitikai kérdéseit*. Nem szabad elfelednünk, hogy ekkor már javában folyt a „csendes kulturharc“, melyben Csernoch propagálta a sajtóban *Simor* gondolatait, de saját eszméit is. Még 1887-ben jelent meg könyve a halottégetésről, majd az elkeresztelési rendeletről jelentek meg vitacikkai — hivatalos állása miatt persze névtelenül — a „Magyar Állam“ és a bécsi „Vaterland“ hasábjain.

Az egyik ilyen cikkével kapcsolatban érdekes epizódot jegyeztek fel róla. A cikk erős, intranzigens egyházi álláspontja politikai körökben nagy felháborítást keltett és az akkori miniszterelnök, *Szapáry* Gyula gróf bizalmasan érdeklődött a cikk szerzője után. Megbizottai aránylag könnyen kifürkésztek az

Az esztergomi bazilika

lelkész, még ma is nagyon sokan emlékeznek szeretetteljes buzgalomára, megnyerő modorára és főképpen arra a hatásra, melyet mint hitoktató tanítványainak fogékony lelkére gyakorolt. Az emléktábla, melyet most a jubileumkor a Krisztinavárosi katedrális tiszteletére templomuk falába illesztettek, fáradhatatlan és eredményes működésnek a szimbóluma, mely nem csak a márványba, hanem a szívekbe is bele van vésvé. Ekkor írta különben első önállóan megjelent munkáját, jellemzően a pedagógia köréből: *Szabadság és verseny az oktatásban*, Bpest 1878.

Bármily lelkesedéssel végezte is Csernoch János a reá bízott teendőket, *nagy képessége és hajtalmi inkább a tudományos és irodalmi működés felé vonzótták*. És mikor *Hornig* báró közbenjárására, aki időközben érseki irodalgazgató lett 1879-ben, megbízták az *esztergomi teológián* a szentírásstudomány előadásával, nagy örömmel és páratlan szorgalommal fogott új munkakörébe, amelyben tanártársainak és tanítványainak bámulatát egyaránt kivívta. A tanítás mellett is tudott időt szentelni az irodalmi munkának s ekkor írta a *Magyar Sionban* nagy tanulmányát *Aquinoi szent Tamás* filozófijáról.

irót a kézirat alapján, mely névtelensége ellenére is elárulta szerzőjét. Csernochnak ugyanis mint nagyon sok sokat író embernek igen jellegzetes, de majdnem olvashatatlan írása volt, amelyet csak néhány szedő birt olvasni, ha cikkeit sietve írta, ami gyakran megtörtént. (Még magánleveleivel is megessett ez. A régi Alkotmányhoz írt egyszer egy levelet, melyet többen próbáltunk olvasni, de hiába. Végre is — *ki kellett szedetni a nyomdában!*) A rossz kéziratból derült ki, hogy Csernoch írta, aki azután már fontosabb cikkeket úgy diktálta.

Még Simor primás javaslatára nevezte ki Csernochot *I. Ferenc József* savnikai címzetes apáttá, de a következő évben, 1891-ben a nagy primás, akinek egyénisége talán a legnagyobb erővel hatott Csernochra, elhunyt. Halála nemcsak a Magyar Siont borította gyászba, hanem főképpen legközvetlenebb munkatársát, aki úgy érezte, hogy valami üresség támadt addig végzett munkájában, a nagy koncepció egyházpolitikai működésében. Csak az új primás sürgető kérésére maradt még harmadfél évig az egyházmegyei hivatal élén s ekkor, a már kitörőben levő egyházpolitikai harc küszöbén írta meg a magyar püspöki kar számára azt a nagyszabású memorandumot, amely a polgári házasság kérdésének egész komplexumát felölelte. Természetes, hogy Csernoch a jogi és teológiai, valamint történeti érvek egész sorozatát állította harcba a polgári házasság ellen, melyet legfeljebb fakultatív alakjában talált elfogadhatónak, (polgári szükségházaság).

A főszékesegyházi plebánián

Tizenhárom évi működés után 1893-ban elhagyta a primási aulát és *főszékesegyházi plebános* lett, amely állást 1908-ig töltötte be. Ez alatt az idő alatt talán egyetlen vasárnap és ünnepnap sem volt, amelyen ne prédikált volna a bazilikában. Az egyházi szónoklatnak különben is mindig nagy fontosságot tulajdonított és már első káplánkodása idején több szentbeszéde jelent meg egyházi folyóiratokban. Az esztergomi székesegyházi plebánián, a káptalansor első házában kedves és bizalmas társadalmi centrumot létesített, melyet — különösen későbbi képviselősége alatt — az ország sok nevezetessége látogatott és ahol a kedélyes beszélgetések során *nem egy olyan eszme merült fel, amely később országos keretben valósult meg*. De összeforrott ez idő alatt az esztergomi megyei és városi élettel is. Bölcs belátással a *keresztény politika győzelmét*, melynek már ekkor egyik elismert vezére volt, a *szűkebb környezetben és társadalmi tevékenységével igyekezett előkészíteni*. Mindenütt ott volt szűkebb hazájában is, ahol valamit tenni kellett és közel másfél évtizeden keresztül az esztergomi társadalmi és egyesületi mozgalmakban állandóan találkozni lehetett nevével. Az esztergomi Katolikus Kör, a Legényegylet, a

Keresztény Szoc. Egyesület, a Szent Vince Egyesület és sok más mint elnököket, maecenasukat, előadókat tisztelték benne s ő szervezte meg a népakadémiát, melynek első előadását is tartotta. Már politikai tevékenységekhez tartozik, hogy a *nemzeti ellenállás korában ő volt Esztergom megye és város*

kimondott politikai vezére, mint az ellenzéki párt-szövetség elnöke. Talán a legismertebb ember volt ekkor Esztergom városában, mert mint fáradhatatlan sétáló bejárta az egész várost a délutáni órákban és mindenkiel szóbaállt ügyes-bajos dolgairól, keresetlen, egyszerű közvetlenségével.

cselédsegélypénztárak, az államvasuti illetmény-szabályozások vagy a balesetbiztosítás kérdésében. Nem tulzottan, de mindig nyomatékosan élt az interpellációs joggal is egy helyi, mint országos kérdésekben. Különösen jelentős volt az az interpelláció, melyet a végrendelet nélkül elhalt alsópapság hagyatéka ügyében mondott el.

Az országos politikában

Az 1898. évtől számíthatjuk azt az időt, amelytől Csernoch nyilvánosabb közéleti szereplése kezdődik. Ekkor már neve, munkásságának és érdemeinek híre tulszárnyalt egyházmegyéje határain. Csakhamar ott látjuk őt a nagy erővel megindult katolikus társadalmi akciók vezetőinek sorában, hol mint irányító férfit, hol mint a küzdő sereg katonáját, de mindig nagy energiát kifejtve s mindig a katolikus restauráció eszméjének eszolgálatában.

A nagy egyházpoltikai küzdelem Csernoch Jánost is a politika terére szorította s az elsők között volt, akik a néppárt zászlaja alá szegődtek. Mint politikus elvi ellenfele volt az akkori idők ugynevezett liberális politikájának. Az egyházpoltikai harcok idejét megelőző politikai passzivitás a papság nagy részét hatalmába kerítette. Ennek a passzivitásnak tudható be, hogy az egyházpoltika intézői hatalmas közvéleményt tudtak mozgósítani táboruk mellett, míg az ellenzék ugyszólván minden támogatás nélkül vette fel a kilátástalan küzdelmet. Csernoch János mindaddig nem vett részt a politikai küzdelmekben, de csakhamar ott látjuk őt azok sorában, akik átértették, hogy a parlamentben kell a kereszténységnek erős védelmet teremteni. Ott volt azokon az értekezleteken, melyek Székesfehérvárott Steiner püspöknél és Budapesten Esterházy Miklós grófnál a néppárt megalakítása érdekében folytak, de először nem gondolt arra, hogy képviselő-séget vállaljon. Mikor azonban 1896-ban Csacán a néppárt jelöltje, Dudek János visszalépett, Zichy Nándor gróf egyenesen Csernochoz szólította fel a jelöltség elvállalására. Vállalta a nehéz feladatot és a választás napján 1618 választóval érkezett Csacára, míg ellenfelének, Lánzy Leóknak tábora csak 196 emberből állott. Gebauer választási elnök, miután 600 választót egyáltalán be se engedett Csacára, kijelentette, hogy Csernoch személyazonosságát megállapítani nem lehet s ezzel az ürüggyel Lánzyt egyhangulag megválasztottnak jelentette ki. Ezzel a választással kezdődött meg Csernoch nyilvános politikai pályája.

Képviselői működése

A katolikus közvélemény, melyet az egyházpoltikai harcok felráztak, most már erőteljesen követelte, hogy Csernoch János dr. a parlamentben helyet foglaljon és 1901. évben szülővárosa, Szakolca egyhangulag választotta meg képviselőjéül s ezt megismételte 1905. évben és 1906. évben is. Alig hogy bejutott a parlamentbe, azonnal feltűnt nagy tudásával, alapos készségével, a törvények ismeretével s szónoki készségével, melyek őt a parlamenti küzdelmek egyik legszivesebben hallgatott, figyelemreméltó emberévé tették. Sikereit nemcsak okos és a tárgyat mindig objektív modorban megvilágító beszédeivel érte el, melyek még az ellenpártot is lebilincseltek, nemcsak szeretetreméltó és előkelő modorával, mely a t. Ház egyik legrokonszenvesebb tagjává avatta, hanem a politikai életben való súlyával is. Egyes kérdésekben elmondott beszédei valóságos tanulmányok voltak s amellet, hogy ítéletében gyors és biztos volt, legkiválóbb parlamenti férfaink sorába emelte őt az a komolyság, mellyel a dolgokat átfogta s amelyek nem efemer, hanem tartós sikerekkel biztattak. Nem vett részt a parlamenti élet minden esetepatájában, de mindenütt ott volt, ahol komoly kérdéseket, komoly fegyverekkel döntöttek el. Mérséklete sokszor volt közreható momentum; így az 1903-iki vasutas sztrájk alkalmával Hieronymi akkori kereskedelmi miniszter Csernoch szavára és közbenjárására cselekedett. Az 1904-iki költségvetésnél a kultuszminisztériumban lábrakapott szokással szemben bebizonyította és kivitte, hogy az 1868.

XXX. t. c. 25. szakasza úgy értelmeztesék, hogy a katolikus iskolák a községek által is fejleszthetők legyenek. Élénk emlékezetben van az a nagy elismerést szerzett működése, melyet a hitvallásos tanítók fizetésrendezéséről szóló javaslatnál a népoktatási törvénnyel kapcsolatban kifejtett. Elfogadta a be-

A biboros-hercegprimás

nyújtott törvényjavaslatot, indítványával igyekezett minél jobban körülbástyázni az egyház jogait és javítani a hitvallásos és szerzetes tanítók anyagi helyzetét is. Általában Csernoch mint képviselő, egész működésében a kulturális kérdésekre fektette a fősúlyt s tanügyi kérdésekben gyakran szólt föl. Szociális kérdésekben történt felszólalásai pedig mindig figyelemreméltó eseményei voltak a képviselőháznak. Mindjárt második beszédében, mikor a munkanélküli budapesti munkások kérvénye fekküldt a Ház előtt, a munkáskérdést fejtegette minden vonatkozásban nagy tárgyi ismeretekkel és tapintattal. Emlékezetes beszédei nem multak el hatás nélkül sem ebben az esetben, sem a gazdasági munkás- és

majd az uralkodó dicső emlékének méltatása az ő feladata, de a koronázási hitlevél megszerkesztésében is tevékeny részt vesz és minden alkalommal tekintélyét nemcsak magas méltósága biztosítja, de szavainak sulya is. Utolsó nagyobb beszédét a háború és béke kérdésében tartja, mikor XV. Benedek pápa békekisérletét üdvözlő és tisztesleges békét sürget. A tragikus események más fordulatot adtak hazánk történetének. A reményében csalatkozott nemzetben könnyű volt felkelteni még a királyi családdal szemben is a vádak s Csernoch János ezekkel szemben is erkölcsi bátorsággal kelt a királyi család védelmére. Ezzel ideiglenesen le is záródik a főrendiház életének története.

A csanádi püspök

Politikai karrierje folyamán sem hanyagolta el Csernoch egyházi teendőit és buzgón végzi plebánosi teendőit és munkáját a káptalanban, melyben fokozatosan lesz nógrádi, majd főszékesegyházi főesperes és 1906-ban örkanonok. Amikor a néppárt a kormányban helyet foglalt Csernochnak felajánlották a megürült szatmári püspöki széket, de ő akkor egészségi okokból elhárította a megliszteltetést. A következő püspöki széküresedésnél, az ősi Csanádnál már a közvélemény egyértelműleg őt jelölte püspöknek és neki annál is inkább engednie kellett, mert mikor I. Ferenc József Apponyi kultuszminiszterrel

a possibili jelöltekről beszélgetve megtudta, hogy Csernoch nem vállalta a szatmári püspökséget, így kiáltott fel: „Az kell nekem püspöknek, aki nem akar lenni” és 1908 január 12-én kinevezte Csernoch Jánost csanádi püspökké. Kinevezése február 19-én került nyilvánosságra és általános örömet keltett Püspökké szentelését május 10-én végezte Hornig Károly báró veszprémi püspök, Hosszu Vazul gör. kat. püspök és Németh József felsz. püspök segédletével. Ugyanezen a napon folyt le ünnepélyes beiktatása, mely után elsőnek a néppárt nevében Zichy Aladár gróf miniszter üdvözölte,

A főrendiházban

Ha már a politikánál vagyunk pályája leírásában, maradjunk is ott. Ebből a szempontból 1908-ban csanádi püspökké való kinevezetése érdekes helyzetet teremtett. 1908 januárjában jelentette be a főrendiház elnöke, hogy Csernoch mint csanádi püspök a főrendiház tagja lett, de ő törvényhozási tiszttét továbbra is a képviselőházban gyakorolja. Több oldalról felhangzott kívánságra történt ez így és pedig teljesen jogszerűen, bár még precdens nem volt reá, legfeljebb az olyan született főrendeké, akik képviselők voltak. A kérdés körül a sajtóban igen ezéleskörű vita indult meg és jóformán összes közjogászaink hozzászóltak, amíg végre egyhanguan alakult ki a vélemény, hogy megyéspüspök lehet képviselő, de természetesen ez alatt főrendiházi tagsága szünetel. Csernoch János is az 1910-iki általános választásokig, amelyekre már nem jelöltette magát, a képviselőházban maradt, ahol azonban csak kivételesen, nagyfontosságú katolikus vonatkozású ügyekben szólalt fel.

A főrendiházban első beszédét 1910 decemberében mondta és ennek a testületnek is szorgalmas és jelentős tagja volt. 1912-ben nagyobb beszédben óvta az országot a radikális és szabadgondolkodó irányok veszedelme ellen, melynek messzi hatását már nagy előrelátással sejtette. Mint hercegprimás is nemcsak ünnepies alkalmakkor hallatta szavát a törvényhozás termében, hanem gyakran szólt fel eminensen katolikus és országos jellegű ügyeknél. Így a hitfelekezeti tanítók illetményeinek paritásos volta érdekében, a lelkészek kongruamegállapításánál, az ingyenes népoktatási törvény kiterjesztésénél stb.

Mikor a világháború kitört, reá hárult díszes közjogi méltóságánál fogva mindig a feladat, hogy a tragikus és a nemzet sorsára döntő órákban majd a kegyelet, majd a hazafias kötelességnek tolmácsa legyen a főrendiházban. „A király és haza iránti hűséget hangoztatja minden alkalommal — írja erről a tevékenységéről Turi Béla —, midőn a haza kíván segítséget vagy a nemzet szeretete nyilvánul meg az ősz uralkodó iránt. De ép így felemeli szavát, mikor a háború irányításáról kell gondoskodni. Ferenc József halálának bekövetkeztekor nemcsak az elparentálás,

Püspöki működésében

Csernoch János a Simor iskolájának főpapjai közé tartozott. Amikor a csanádi püspöki széket elfoglalta, magára hangsúlyozta, hogy az egykori nagy primásnak hármas kormányzati elvét mindenben szilárdul követni fogja. Ezeknek elseje — saját vallomása szerint — az egyház érdekeinek meleg szeretete és szenvedélyes védelme. A második a *lanthatatlan apostoli munka, a folytonos tevékenység*. A harmadik az *egyház javadalmaival való okserű és takarékos sáfárkodás*. Ez a hármas principium aranyfonálként húzódik végig nemcsak azon a három esztendőn, mely alatt a csanádi egyházmegyét kormányozta, hanem egész főpásztori működésén.

Amikor püspöki széket elfoglalta a nagykiterjedésű egyházmegye sok bürokratikus irodai munkájára való tekintettel azt hitték, hogy udvari papjainak létszámát emelni fogja, az új püspök ezt a várakozást azzal utasította vissza, hogy a negyedik aulista ő lesz, — *„én magam is épp úgy fogok irodai munkát végezni, mint udvari papjaim”*. S a szavának embere volt. Bámulatos irodavezetési látóköre csodálatos volt. Azonfelül rendkívül nagy gondot fordított körleveleire.

Minden délelőtt három és fél óra hosszáig állott rendelkezésére azoknak, kik bármely ügyben hozzáfordultak. Így történt, hogy a népes egyházmegye nék *ugyszólván minden papját ismerte*. Tisztaban volt azzal, hogy a püspök tájékoztatásának legjobb alkalmi a bérnautak. Ezek végzésében emberfölötti munkát teljesített. Ezenkívül öt-hat kerületet járt be, minden plebánián maga prédikált, iskolát látogatót s lelkiismeretesen végezte az apostoli vizitációt. Maga a munkának volt embere, másoktól is munkát követelt s ahol lelkes odaadást tapasztalt, nem farkodott a főpásztori elismeréssel. Új állások betöltésénél mindig az érdemet és a kifogástalan kvalifikációt jutalmazta: a személyi válogatás előtte idegen volt.

Amennyire megbecsülte az Ur szőlőjét s annak verejtékes munkáit, épp oly féltékeny gonddal örködött szeminariumán. Minden alkalmat fölhasználta, hogy papnevelő intézete színvonalon álljon. Üdvös reformokat léptetett életbe annak tanulmányi és fegyelmi rendjében. Nagy súlyt helyezett pap-sága lelkiéletének nemességére.

Rövid főpásztori kormányzása alatt a *katolikus társadalmi szervezkedés az egyházmegyében épp úgy, mint annak középpontjában hathatósan fellendült*. Igaz, hogy ezek szempontjából az idők telje ugyanakkor érkezett el, amikor Csernoch püspöki székét elfoglalta. Amde egyénisége súlyt és tekintélyt, hitelt és megbízhatóságot kölcsönzött a katolikus restaurációnak akkor még fiatal intézményeinek. Székvárosában megalakult a Katolikus Kör, az Urak

Kalocsa érseki székén

Már csanádi püspöksége alatt is egyik vezető tagja volt a magyar püspöki karnak, melynek tanácskozásaiiban mindig nagy sulya volt véleményének annál is inkább, mert a kormány bizalmának egyik letéteményese volt. *„Őt bízták meg azzal is, hogy a vegyes házasságok ügyében tárgyaljon a Szentszékkel és ezeket a tárgyalásokat eredményes sikerrel fejezte be*. Egyre növekedő tekintélye szinte természetessé tette, hogy mikor a kalocsai érseki szék Várossy Gyula halálával megürült, nem lehetett másra gondolni a kinevezésnél, mint a csanádi püspökre, akit a király 1911 március 8-án ki is nevezett kalocsai érsekké.

Ünnepies beiktatása nagyszámú küldöttség részvételével június 1-én volt. Az ország minden részéből jöttek ekkor üdvözölni Kalocsa új főpásztorát, aki itt is a viszonyok rövid tanulmányozása után erőteljes munkába fogott. Beiktatását röviden követte belső titkos tanácsossá váló kinevezése. Ugyanabban az évben Zenta város diszpolgárává választotta, mint előzőleg már Szekeszeze tette.

Csernoch János

érseki működését

a sokoldalúság jellemzi. Az egyházmegyei kormányzat minden ágára kiterjedt a figyelme. Az egyházmegyét hamar megismerte. Az első hónapokban az egyházmegyeinek majdnem összes városait meglátogatta, utóbb hosszú bérnautát tartott. Figyelme a

A magyar Sion ormán

A kalocsai főegyházmegye csak rövid ideig, alig másfél esztendőig örülhetett tevékeny főpásztorának, mert öt még magasabb kötelességek és magasabb disz várta. A király választása és a pápa megerősítése a magyar Sion ormára emelik és Csernoch János 1912 november 20-án történt kinevezése és decem-

és nők Mária kongregációja külön-külön, föllendült a sajtó és a népszövetség ügye, melyekről azelőtt alig lehetett szó. Nagy súlyt helyezett az ifjusági kongregációkra. Valahányszor alkalmá nyílt, szívesen avatott föl új tagokat, vagy szentelt zászlót. Személyesen jelent meg a Népszövetségek ünnepélyein,

A hercegprimás a koronázási menetben

a Kat. Legényegyesületben és megjelenése mindenkor látható tekintélyére és előnyére volt az ügynek, melynek elveivel magát azonosította.

Magától mindent megvont, szerényen élt, hogy annál gazdagabbá tegye jegyesét, egyházát. Nem szívesen pazarolta jótékonyágát apró-cseprő dolgokra. Amilyen nagyszabású volt terveiben, olyan fejedelmi akart lenni a jótékonyágban. Három éves püspöksége után — sok kisebb egyházmegyei adományon kívül — úgy vett bucsut egyházmegyéjétől, hogy a papnevelő intézet részére 100.000, a katolikus nőnevelés céljaira 50.000, a székesegyház céljaira 50.000 koronát — összesen 200.000 koronás alapítványt tett le.

főegyházmegye kormányzatának minden ágára, a hívek lelki életének minden vonatkozására kiterjedt. A papságon kívül a mindkét nembeli tanítóság lelki gyakorlatait két nyáron át a saját költségén megtartatta. A sajtóvasárnap fontosságát ismételtelen külön körlevelekkel hangoztatta.

Az önálló lelkesül állomások szervezésén erős kézzel dolgozott. A végvidékek, a volt Sajkás kerületnek magyarosításán az ottani akkor leteleplő magyarságnak anyagi felkarolásán földbérletek és parcellázások kieszközölése által fáradozott. Bácszentalmáson zárdaiskolát létesített, melyet a kalocsai főszékesegyházban Várossy Gyula érseknek emléket emelt, a nagy harangot pedig újra öntette. A kalocsai nevelő intézetekben gyakran váratlanul megjelent. Sokat tett a szegény tanítók gyermekeinek neveltetéséért, a kalocsai Katolikus Tanítók Házában elhelyezett tanítók gyermekeinek neveltetésére a sajátjából hater ezer koronát áldozott.

Csernoch János a gazdaság ügyeivel naponként foglalkozott. Az uradalom különböző pusztáin megfordult és intézkedett a hasznos beruházások tárgyában. Az egész hirtel uradalmat. Bácszentfűlöp és Dérnye községek katolikus gazdáiból összeállított *bérletszövetkezetnek adta ki bérbe husz esztendőre, noha egy zsidó nagybérli jóval nagyobb bért ajánlott fel érte*. Az érseki kastély közelében több holdnyi uradalmi területet parcellázott, *hogy a szegény nép olcsó házhelyekhez jusson*. Ezeket a gazdagabb ajánlattevő mellőzésével kizárólag a szegényebb lakosoknak juttatta. Szívesen elbeszélgetett a legegyszerűbb emberekkel is; a hozzájövőket mindenkor fogadta és támogatta, azért Kalocsán is csakhamar megnyerte híveinek, papságának szeretetét, tisztelőtét.

ber 13-án való praecónizálása után 1913 január 1-én ünnepélyesen elfoglalja az esztergomi érseki és a magyar hercegprimási széket, melyet előtte már 76-an töltöttek be.

Visszatért tehát oda, ahol pályája megindult, ahol egy nagy primás oldala mellett az egyházkormány-

zat felelős terhébe egyre mélyebb betekintést nyert és most újabb tapasztalatokkal megrakodva, tett-vágygal és tetterővel fog neki a munkának. Hiszen trónralépésének ideje az alkotás hatalmas időpontjának látszott mindenki előtt, aki a katolikus közéletben szerepelt. A nekilendült katolikus tevékenység intézményei formák és keretek után vágyódott és ezeknek teljes kiépítését a legjobbak a magyar Sion új örétől várták, aki tényleg elhatározott akarattal és lélekkel fogott a nagy műhöz. *„Minden erőmmel — így szól főpásztori beköszöntő szövegében — fogatni fogom azt a méla buskomorságot, amely ránehezedett a katolikusokra, azt a kishitűséget, mintha a jövő csak veszteségeket hozhatna nekünk.”*

Legelső sorban Esztergomban is, mint előzőleg Temesvárott és Kalocsán az egyházmegye belső életének könnyítése, a plebániák szaporítása képezte gondját. Az utóbbi tekintetben főképpen a rohamosan fejlődő fővárosban voltak sürgős és régóta elődázott teendők. A legnagyobb hiányokon mindjárt kezdetben azzal segített, hogy a *fővárosi pasztoráció kereteibe belevonta a szerzetes rendeket*, amivel nagyarányú fejlődésnek nyitott utat. A háború, majd a forradalmak azonban egy időre végét szakították ennek a kiépítő munkának.

A háború idején az egyházi kormányzat és közjogi teendői mellett mindig talál magának időt arra, hogy vigasztaló gyanánt járja be a hadikórházakat, a gyermekmenhelyeket, később az árvaházakat és törülgeti a gyász könnyeit, enyhíti a gondok sulyát, bátorítja a sebesülteket, vigasztalja az öregeket, felkarolja az árvákat. Körlevelei alapján *külön kis gyűjteményt lehetne összeállítani a háborúval összefüggő intézkedéseiről*. Különbféle rendkívüli ajtatosági gyakorlatokat rendelt el: szentségimádásokat, délutáni könyörgéseket, tridnumokat, felajánlásokat Jézus szentséges Szívének, imákat és orációkat tempore belli, majd pro pace. Buzdította a tanulóifjúságot, hogy a mezeli munkákban segítsen és pótolja a hiányzó munkaerőt. Elrendelte, hogy a leányiskolákban katonai célú kézimunkák készíttessenek. Sürgette a sebesült katonák gondos ápolását és segítését. A hadikórházakat sürin személyesen is látogatta és vigasztalta a sebesülteket. A hadiárvák javára és a katonák karácsonyára ismételtelen gyűjtést, az elesett hősköért gyászistentiszteleteket rendelt el. Az esztergomi Szent Anna-zárdával kapcsolatosan fuhadiárvaházat alapított és annak gondozását a Ker. Szeretet Orsz. Gyermekvédő Művé-re bízta. Gyámoltotta az Orsz. Kat. Szövetséget árvaházainak föllállításában, különösen a Lövház-utcai ház megszerzésében. Ezzel kapcsolatban említjük, hogy égés alatt indult meg és folyik a *külföldi katolikus gyermeknyaraltatás*, melynek áldását már 10.000-nél több magyar ~~ka~~ gyermek érezte. Az egész nyaraltatási ügyet a külföldön papjaival intézteti.

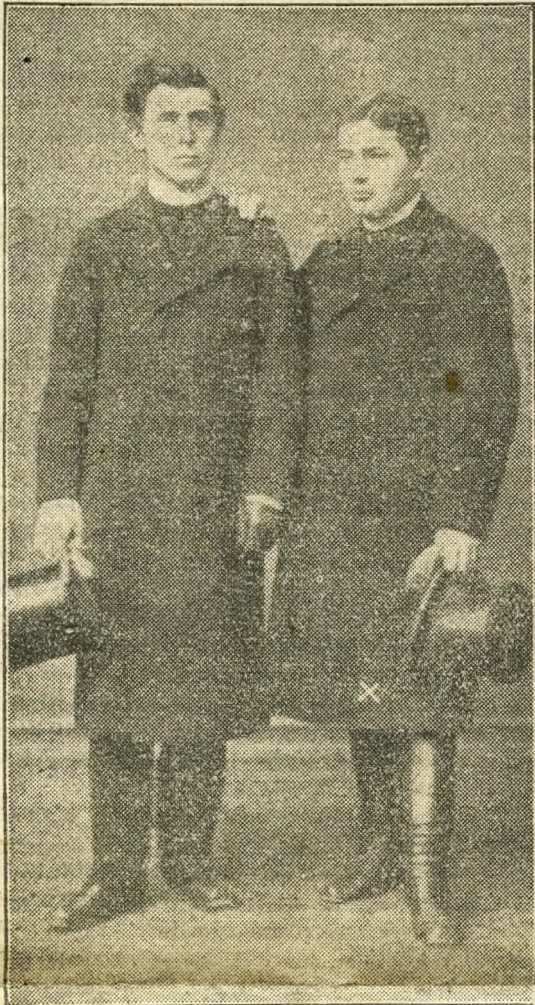
A háború és a forradalmak alatt

Amikor pedig a háború elvesztése után felfordul az állam rendje, számkivetésbe kerül a kevéssel előbb általa megkoronázott király és a kettős monarchia helyébe a köztársaságok lépnek, mindent elkövet, hogy a két köztársaság békés együttműködését biztosítsa, nehogy a belső egyenetlenkedésnek az egyház vallja kárát. Az elszabadult árt ő sem tudta megállítani s mikor a bolsevizmus kitér és öt kiűzték palotájából, egy jóbarátjának vendégszeretettel vette igénybe és innen is gondosan, de fájó szívvel figyelte az eseményeket. A régi rend helyreállításával azokban a nagy küzdelmekben, amelyeket kormányaink hazánk léte és fennmaradása, valamint országunk elismertetése érdekében folytattak a külfölddel, e válságos időkben olyan tevékenységet fejtett ki a jubiláló főpap, amelynek méltatása a történetírók tollára tartozik.

Sajátságos, hogy éppen a forradalmak adtak újabb lendületet a plebániák szaporítására. A forradalmúrok ugyanis kiűzték az iskolákból a hitoktatókat. Az érsekre ezek elhelyezésének nagy feladata hárult. A forradalmak igazságtalansággal és nyílt egyházüldözéssel szemben felkeltették a hívekben a hithez való ragaszkodást, amit a főpásztor nyomban észrevett, mire merész elhatározással *több új plebániát állított fel Budapesten és hontalan fiait jórészt ezeken alkalmazta*. A hívek — dicséretükre legyen megörökítve — siettek adományaikkal biztosítani új lelkipásztoraik megélhetését. Ugyanekkor a vidéken is létesülnek új lelkesül állomások. Amikor a jogrend helyreállt, az összes illetékes tényezőkkal szabályszerűen rendezte a hirtelenül föllállított új állomások kérdését. Ezekre az állásokra ekkor már más gyakorlati szempontból is nagy szükség volt. A trianoni békekötés az ősi esztergomi főegyházmegye 481

plébániájából kerekén 400-at elszakított. Tehát újabb önálló elhelyezkedési lehetőségekről kellett gondoskodni az egyházmegye papjai számára. Maradt ugyanis az egyházmegyében 400-nál több pap és alig 80 plébánia és önálló állomás.

Könnyebb kormányzás okából a főpásztor 1919-ben az egész székesfővárost, sőt környékének jórészt is magában foglaló egyetlen esperesi kerületet ketté osztotta, a dunajbalti és a dunabalti esperesi kerületre. Ugyancsak a székesfőváros minél hatékonyabb és minél eredményesebb egyházi adminis-

A hercegprimás 1874-ben Kisfaudi Béával a bécsi papnevelőben

trációjának biztosítása végett 1919-ben betöltötte a budapesti érseki helytartói széket is, kinevezvén budapesti helytartójává Mészáros János dr.-t, aki az új plébániák felállítására és az egyházközségi szervezetek kiépítésére különösen nagy segítségére volt a főpásztornak.

A plébániák és templomok szaporítása mellett nem hanyagolta el az iskolák ügyét sem. Súlyt helyezett rá, hogy a hívek úgy a templomban, mint az iskolában alapos tanításban részesüljenek. Beköszöntőjében is hangoztatta: „Mindent el fogok követni, hogy a hívek alapos tanításban részesüljenek.” Ezen a téren nagy tervei voltak, melyeket azonban a háborút követő anyagi romlás megakadályozott, de így is sokat tett és áldozott ezen a téren is. Hogy a papnevelés fejlesztése mindig első gondolata között volt, ezt felesleges hangoztatni.

Külön meg kell emlékezni közvetlen lelkipásztori tevékenységéről. Az év legnagyobb ünnepén a főszékesegyházban celebrál és hirdeti az Isten ígését. Gyakori témája a hit, mint mindennek alapja. Prédikációira mindig gondosan készül. A hívek igen szívesen hallgatják mindig gyakorlati irányú beszédeit.

A lelkipásztori tevékenységének minden más vonatkozásban is fáradhatatlan apostola. Nemcsak a bérnialás szentségének kiosztásával fárad lankadatlanul, de nagy készséggel járja a vidéki plébániákat azért is, hogy a templomok új harangjait ünnepélyesen megszentelje. Szívesen megy és örömmel időzik ilyenkor hívei között. Valóban teljesíti azt, amit beköszöntőjében ígért: „Ameddig az Ur Isten egészségemnek kedvez, köztetek leszek mindig, mikor az Ur dicsőségéről és a lelkek üdvéről van szó és megtalálhat engem mindenki, aki hozzám kívánczik.”

A bitor díszében

Az egyház világkormányzatának is tudomást kellett vennie arról a nagy és eredményes küzdeletről, amelyet Csernoch János három főpásztori széken kifejtett. Ennek elismerése nem maradhatott el és már 1914 május 25-én X. Pius pápa bitorossá kinevezte és mint presbyter-kardinálisnak a római St. Eusebius-templom titulusát adta neki. A bitornoki kalap át-

adása Esztergomban újból alkalmat adott az egész magyar katolicizmusnak, hogy országos ünnepség keretében fejezze ki ragaszkodását főpásztora iránt. A primási székhely, Esztergom városa ugyanekkor díszpolgárává választotta. 1915-ben a jeles Szent István-rend lovagjává és prelátusává nevezi ki a király. A hercegprimási méltóságban az a ritka szerencse jut osztályrészül, hogy az Anyaszentegyház két pápájának megválasztásában vesz tevékeny részt és ő tette Szent István koronáját a számkivetésben elhunyt IV. Károlynak a fejére.

Mint bíbornok, könnyen megtalálta a külfölddel való kapcsolatokat. Élénk összeköttetést tart fenn a külföldi hatalmak hazai képviselőivel is. Ismétlenül ellátogatott személyesen az örök városba nemcsak az 1914. és 1922. évi pápaválasztáskor, hanem több más alkalommal is. Ezek az utjai, a katolicizmus érdekei mellett, mindig a haza javát is szolgálták. A monarchia idején gyakrabban megfordult Bécsben,

hogy az uralkodó előtt megtegye előterjesztését az egyház és a haza javának érdekében.

Sokat és sokfelét lehetne még elmondani az aranymisés hercegprimásról és széleskörű tevékenységének számos oldalát feltárni, de ez túlnő ezeken a soroknál a kereteln. Csak egyet kell még itt kiemelni: a katolikus sajtó igaz barátját, sokszor tevékeny munkását és irányítóját. Írásai példa gyanánt szolgáltak a toll keresztény munkásainak, hogyan kell bölcs mérséklettel, de a nagy elvi szempontokat soha fel nem adva, mindig a végső célokért küzdeni. Reméljük, hogy még ezen a téren is soká lesz a magyar katolicizmusnak díszje és példaképe, irányítója és vezetője. A katolikus újságírás mindig büszke lesz arra, hogy Csernoch János a legmagasabb polcon is sokszor szolgált a tollal Egyházunk és Hazájának ügyét és reméli, hogy még sokáig fogja.

Frucht Ede

A hercegprimás aranymisésén

Irtá: Zichy János gróf v. b. t. t., az Országos Katolikus Szövetség elnöke

Az emberi élet legszebb célja: az Igazság keresése, legnemesebb tartalma: a Munka és legjobb balzsama: a Szeretet. Érintetlen és hiba nélküli az a férfi, akinek a Gondviselés megengedi, hogy hivatása szolgálatában ezt a három ideált rendületlenül követhesse s akinek lelke elég erős ahhoz, hogy győzelmesen tudjon megfelelni e három ideál parancsolta kötelességének.

Minden időben ritka volt az ilyen ember, mert a szellemnek, az akaratának és az érzelmeinek teljessége és egybeolvadása kellett hozzá. De a modern korban, amidőn sokszorosan megnövekedtek a meghasonlott emberiség vétkei és bajai, amidőn a hatalmi harc és az egyéni önzés kísértései vették körül mindenütt a lelkeket, amidőn a kételkedés és a gyűlölet lidércei lobogtak mindenfelé, százszorosan nehéz volt még a legjobb szándéku és legbiztosabb tehetségű embereknek is megállniok az igazi férfinak ezt a hármass próbáját. Ámde az az ősz egyházfejedelem, kinek aranymisését most méltó örömmel és büszkeséggel ünnepli meg a katolikus magyar társadalom: Csernoch János, Magyarország bíboros hercegprimása, ezek közül a ritka férfiak közül való.

Mert az Igazságot, a termékenyítő és alkotó Igazságot kereste egész 50 éves papi pályáján Magyarország első főpapja. Az Igazságot kutatta és az Igazságért szállott sikra bátran, amikor ifju korától kezdve felismerte azt a történelmi szükségszerűséget, hogy a magyar nemzetnek s ebben elsősorban a katolikus magyarságnak, a kilenc százados magyar katolicizmus megszentelt hagyományos útján kell járnia. Az Igazságot kereste, amikor igyekezett reáterelni a magyar katolikusok figyelmét arra, hogy a világnézetek harcában bátran és önérettel kell hordozniok a katolikus öntudatot s hogy ki kell fejteniök minden szellemi és gazdasági erőt abban a harcban, amelyet a rombolás erői ellen meg kell vívniok. Az Igazság keresésének ez a parancsa állította őt egykor a politika küzdőterére is, mikor a millenium évében meg kellett küzdenie egy erőszakos választási rendszer legerőszakosabb fegyvereivel és ez a parancs öntött belé lelket, hogy az erőszak pillanatnyi győzelmén ne veszítse el reményét a magyar katolicizmus végső diadalában és újra belemenjen a választás harcába és az új harcban új diadalra vigye a magyar katolicizmus zászlóját. És benn a parlamentben is ezt az Igazságot szolgált mindíg csak a maga lelkiismeretére hallgatva, csak a katolicizmus igazi érdekeit tartva szem előtt. Akkor még egészen más közszellem volt Magyarországon, akkor még bátorság kellett ahhoz, hogy valaki keresztény és nemzeti politikát követeljen. A néppártnak akkori harcaiban Csernoch János hatalmas egyénisége a legbátrabb és legelsőszóval küzdelmet vívta az ősi hagyományokért a keresztény világnézetért. És ezt a harcot az Igazságért ma is vívja a 72 éves bíboros hercegprimás, vállal egy félszázados papi működés fárasztó kötelességteljesítésével, de soha meg nem lankadt erővel, soha el nem lankadt lelkesedéssel.

A munka embere Csernoch János, az alkotó tetteké, a szervező erőé, a teremtő tehetségé,

A munka az ő számára valóban mindig az élet legfőbb tartalma volt, melynek elvégzéséhez az elhivatottság biztos öntudatával látott mindig hozzá. Az a munka, amelyet az egyházszervezésben, amelyet a közélet irányításában, amelyet a társadalmi erők összekovácsolásában végzett el, az igazi alkotó és teremtő szellem munkája volt. Mindíg és minden helyen nemcsak vállalta, hanem kereste is a munkát. Minden méltóságban és minden díszben, amelyet egyre emelkedő pályája számára hozott, csak a munkát kereste és el is végezte tökéletesen. Amikor a csanádi püspöki székből a kalocsai érsek székebe került, már az egész ország látta ezt a nagy szervezőképességet, ezt a nagy alkotóerőt és el is ősmerte Csernoch Jánosban. Csak ő maga volt szerény, hiszen mikor 1912-ben a Pápa Öszentségének egyenes kívánságára néhai I. Ferenc József király fölkinálta neki az esztergomi érsekséget, semmiképpen nem akarta elfogadni. Igen jól emlékszem rá, hogy nekem, aki mint kultuszminiszter több ízben is tárgyaltam vele és igyekeztem őt Öszentsége óhajta és Öfel-sége kívánsága szerint az érsekség elfogadására reábirni, mennyi reábeszélésbe került, amíg végre többszöri felkinálás után elfogadta azt a magas méltóságot, amelyet azóta az egyház és a haza javára olyan jelentékeny eredményekkel tölt be. Akkor sem a munkától riadt vissza, csak el akarta előbb végezni a másik munkát, melyet vállalt. De amikor meggyőződött róla, hogy olyan feladatok várják, amelyek elvégzésére legfőbb tekintélyek választása szerint ő van hivatva, akkor vállalta a munkát s elvégezte az igazi férfi egész tehetségével és egész erejével.

Most itt állunk előtte aranymisés napján és az Igazság keresőjét, a Munka emberét köszöntjük azzal a nagy és áhítatos szeretettel, amely az ő lelkéből egy félszázadon át áradt a magyar katolikus társadalom felé. A Szeretet örök ígésének nemcsak hirdetője, de megélője is a magyar hercegprimás, akit ez a Szeretet egy széttephetetlen kötelékbe fűzött össze a magyar katolikus társadalommal. Legyen ez a hódoló Szeretet a legszebb balzsam egy nagyérdemű élet sok megpróbáltatásának, küzdelmeinek és fájdalmainak és lobogjon ez a Szeretet az ég felé szálló lánggal ezen a napon, amikor Magyarország bíboros hercegprimása az aranymise szent misteriumában — a Gondviselés különös kegyelméből, erejének teljében, eszméi diadalában — léphet Szent István Bazilikájának oltára elé.

Az Isten magyar nemzetünknek most nehéz megpróbáltatásokat, a mártírsors fájdalmas szenvedéseit adta az ő kifürkészhetetlen akaratából. De mi rendületlen bizalommal tudjuk, hogy a megpróbáltatásokra majd a diadal sugaras napjai jönnek és az apostoli királyság s az egységes nagy Magyarország feltámadásában még együtt ünnepelhet majd a magyar katolikus társadalom és Esztergom bíboros hercegprimása, Csernoch János.

Adja Isten, hogy ez az idő minél hamarabb elkövetkezzék és adja, hogy az aranymisés hercegprimás az egyház dicsőségére, a haza javára, a magyar katolikusok örömeire még soká viselhesse dicsó hagyományu főméltóságát.